

Bir Örf Hukuku Modeli Olarak Düşkünlük Kurumu

Hüseyin BAL*

GİRİŞ

Bu bildiride örf hukuku modeli olarak gördüğüm Alevi-Bektaşî gruplarında varolan düşkünlük kurumu genel olarak değerlendirilecek, özelde ise Isparta-Uluğbey kasabasında örf hukukunun uygulamasının belgesi olan iki ahitname incelenecektir. Adı geçen belgeler yakın zamanda (1969 ve 1994) kaleme alınarak kalıcı ve bağlayıcı olması amaçlanmıştır. Düşkünlük kurumu/sistemi gelenekseldir, yüzyıllardan beri her Alevi-Bektaşî ikrarlı grup içinde ortak hafızada yaşatılmakta, uygulamalarla d işlevselliği artınmaktadır. Geleneksel metinlerde hatalar, verilecek cezalar, yargılama usulleri yer almaktadır. Metinlerde genel çerçevesi çizilen düşkünlük kurumu bölgelere, grup özelliklerine göre kısmen farklılaşmaktadır. Biz burada belli bir yerde uygulanmakta olan örf hukukunu anlamaya çalışacağız. Bazı yargılara varabilirsek bunları da sizlerle paylaşacağız.

KAVRAMLAR

Hukuk

Hukuk insan gruplarının ilişkilerinin bir ürünü olarak ortaya çıkan, tek tek bireylerin iradesine dıştan etkide bulunan, toplumun / topluluğun ortak değerlerine göre oluşmuş normlar sistemini içeren sosyal bir olgudur. Hukuk aynı zamanda sosyal bir kurumdur.

Diğer sosyal kurumlar (ekonomi, siyaset, din, ahlak, eğitim vb.) gibi hukuk da kendine özgü temel gereksinimleri -düzen, adalet gibi- karşılar. Sosyolojik bakış açısı hukuku sosyal bir olgu ya da sosyal bir kurum olarak algılar ve onu toplumsal yapı bütünlüğü içinde diğer olgu ve kurumlarla ilişkilendirir.

Hukuk, ahlak ve din kurumlarıyla karşılıklı etkileşim içinde olup, onlar gibi yaptırımlarla donatılmış sosyal kontrol mekanizmaları üretir. Hukuk sisteminin âdetlerle de yakın ilişkisi vardır. Âdetler, bireylere toplum tarafından teklif edilmiş olan, hem bireysel hem de kolektif hareketleri belirleyen, geçmişten gelen, yaygın, yaptırım gücü toplumdan kaynaklanan davranış kalıplarıdır.

Örf hukuku

Örf hukukuki buna örf-âdet hukuku ya da gelenek hukuku da denmektedir. Bir toplumda resmi/yazılı hukukun dışında kalan bir hukuk düzenidir. Pozitif hukukun ana öğelerinden biri yasa, tüzük ve yönetmeliklerden oluşan yazılı hukuk ise, diğeri örf hukukudur. Örf hukuku resmi hukuka kaynaklık eden, onu besleyen ana kaynaklardan biridir.

Düşkünlük Kurumu

Alevi-Bektaşî ikrarlı gruplarda uygulanan örf hukuku sistemi. Geleneksel metinlerde anlamı, suç tanımları, verilecek cezalar, yargılama esasları tasavvu-

Hüseyin Bal

fi bir çerçevede açıklanmış olmakla birlikte çoğunlukla grupların ortak hafızalarında var olan, yazılı olarak geliştirilmesine pek ihtiyaç duyulmayan hukuk düzeni. Kurum olma özelliği ilgili gruplarda temel bir ihtiyacı karşılaması, değerler ve normları içermesi, yaygın olması, sürekli olması ve insan ilişkilerini temel bir değer -adalet değeri- kapsamında düzenlemesiyle ilişkilidir.

ÖRF VE ÂDETLER, ÖRF HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ

Tanyol, âdetler içinde ahlaka kaynaklık edenleri töre, hukuka kaynaklık edenleri de örf olarak ifade eder. Ona göre âdetler içinde ahlaki olanlarına töre demek daha uygundur. Âdetlerin tümü örf değildir, ancak bir kısmı öftür. Örf, maruf yani bilinen anlamına gelir. Bununla iyilikleri, makbul oluşları yaygın olan âdet kastedilir.

Örf, bugüne kadar devamlı benimsenmiş olan şeylerin, gelecekte de benimsenmesi gerektiği düşüncesine bağlıdır.¹ Örf, geleneğin normlar ve yaptırımlar aracılığıyla devamını sağlar. Toplumun/grubun temel ihtiyaçlarından olan düzen, istikrar, güvenli yaşama örflerden kaynaklanan örf hukukunun amacıdır.

Kimi sosyologlar hukukun kaynakları arasında "örf ve âdetler"e özel bir önem verirler. Örneğin Levy-Bruhl'a göre, yaşamsal değerlerde olan örf ve âdetler, hukukun kaynaklarından biri değil neredeyse tek kaynağıdır. Örf ve âdet yeni bir hukuka kaynaklık ettiği gibi varolan bir hukuk kuralının uygulanmasına da yol açar. Örf ve âdetin yaratıcı ve yürürlükten kaldırıcı olmak üzere iki

rolü vardır. Düşüncelerin bir ülkenin yasalarına girmesi ve yeni kurumların oluşması örf ve âdetlerin etkisiyle olur.²

Örf ve âdet kurallarının tipik özelliklerini Işıktaç şöyle belirler;

1. Rasyonaliteye dayalı olmama,
2. Rastlantısal ve isteme bağlı oluş,
3. Toplumsal yaşamı kolaylaştırma amacına yönelme,
4. Konvansiyonel oluş,
5. Olması gereken düşüncesinin bulunması.⁴

Bu maddeleri kendi konumuz açısından değerlendirelim. Rasyonaliteye dayalı olmamayı ortak akli zorunlu görmemesi, toplumsal gruplara göre anlamlı olması olarak anlıyorum. Örf ve âdetlerin göreceli oluşu en azından grubun rasyonalitesine uygun olması demektir. Örf ve âdetlerin ortaya çıkışı bir ihtiyacın karşılanması sonucunda kendiliğinden olur. Örf ve âdetler toplumsal yaşamı kolaylaştırmak, anlamlı kılmak içindir. Örf ve âdet kurallarının yürürlükte olması onu oluşturanların ve ona bağlı olanların onaylamasını ve onun yaptırımlarına razı olmayı içermektedir. (Konvansiyonel oluşu).

Bütün bunlar âdetlerin hukuka kaynaklık eden ve adına örf denilen kısmının ve bizim bildirimizin içeriğini oluşturan Alevi-Bektaşî örf hukukunun yani düşkünlük kurumunun anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Örf hukuku bizim toplumsal genlerimizde mevcuttur. Osmanlı hukuk düzeninde örf hukukunun önemli bir yeri vardır. Sultanların emir ve fermanlarıyla oluşan örf hukuku kanunnamelere

(1) Cahit Tanyol, *Sosyolojik Açardan Din Ahlak Laiklik ve Politika*, Okat Yay., İstanbul, 1970, s.43-44.

(2) Yasemin Işıktaç, *Örf ve Âdet Hukuku*, Alkım Yay., s.23.

(3) Henri Levy-Bruhl, *Hukuk Sosyolojisi*, İletişim Yay., 1991, s.40-50.

(4) Işıktaç, a.g.e., s.25.

* Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Öğretim Üyesi

kaynaklık ederek kodifikasyon hareketinde önemli bir rol oynamıştır. Bugün Medeni Kanunda ve Ticaret Kanunumuzda varolan boşluklarda mahalli âdetlere / örf hukukuna başvurulduğu bilinmektedir.

Örf hukuku toplumu oluşturan çeşitli sosyal grupların ortak vicdanında varolur. Geleneksel olan bu hukuk doğal olarak toplumun bütününde tek tip olmak yerine farklı coğrafyalarda, farklı alt-kültür gruplarında değişik görünüm-lerle ortaya çıkar. Aşiretlerin birbirleri arasında ve kendi içlerinde kullandıkları örf hukuku buna bir örnektir.

Bir âdetin örf hukuku haline gelebilmesi için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bunlar:

1. Eskiilik ve süreklilik (ne zaman kabul edildiğini bilemeyecek kadar eski olması);

2. Genel kabul (Yani yaptırım içeren bu geleneğin herkes için gerekli, bağlayıcı ve işlevsel olduğu hakkında ortak bir inanç varsa o norm örf hukuku olarak yaşar.)

3. Hukuksal yaptırım içermesi (Bu yaptırım ya grubun ortak iradesiyle ya da devlet kuvvetiyle konur.)

Bu açıklamaları aynı zamanda örf hukukunun özellikleri olarak da kabul edebiliriz.

İşıktaç, örf ve âdet hukuku kurallarının da tıpkı hukuk kuralları gibi "genel", "soyut", "objektif" ve "süreklilik" niteliğini göstermesi gerektiğine işaret eder. Örf ve âdet hukuku yazılı olmayan ancak fiilen uygulanan pozitif hukuktur. Örf ve âdet hukukunun da bir yasa koyucusu vardır, o da toplumun kendisidir.⁵

Konumuz açısından bu genel-geçer iddialar Alevi-Bektaşî örf hukuku olan

düşkünlük kurumu için de geçerlidir. Şüphesiz bu bizim hipotezimizdir, iddiamızdır. Umarım bu bildirim sonunda hipotezimizi/iddiamızı kanıtlamış oluruz.

Bu bildiri ile kanıtlamak istediğimiz hipotezleri net olarak şöyle ifade edebiliriz:

1. Düşkünlük kurumu bir örf hukuku modelidir. Örf hukukun genel özellikleri düşkünlük kurumunda da bulunmaktadır.

2. Örf hukuku pozitif hukuka nasıl kaynaklık edebiliyorsa bir örf hukuku olan düşkünlük kurumu da kısmen de olsa pozitif hukuka kaynaklık edebilir.

Şimdi bildirim araştırma nesnesi olan Alevi-Bektaşî düşkünlük kurumunu anlamak için biraz daha ayrıntılara girmek durumundayız.

GELENEKSEL ALEVİ-BEKTAŞİ ÖRF HUKUKU /DÜŞKÜNLÜK KURUMU

Alevi-Bektaşî toplulukların hukuk sistemi olan düşkünlük kurumu, resmi hukukun dışında oluşmuş, geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir örf hukuktur. Sosyolojik açıdan baktığımızda düşkünlük kurumu merkeze yerleşmiş hakim toplum tarafından tecrit edilmiş çevrede kalmış, kendi içine kapalı toplumun varlığını korumayı amaçlayan ve ihtiyaç duyduğu iç disiplini üreten sosyal bir kurumdur. Aleviler hukuk sistemlerini inanç temelinde etik değerlerle oluşturmuşlardır. Bu ahlaksal değerleri korumak ve "hakim toplum" karşısında güçlü olmak için, yaptırım içeren bir sistem kurmuşlar ve bunun adına da "düşkünlük" demişlerdir.

Sosyal ve dinsel bir yapıya sahip olan ikrarlı grubun arasına yeni katılmak isteyen yola talip kişi, ikrar töreninde

EDEB ilkelerine uyacağına yani eline-diline-beline sahip olacağına dair söz verir. Söz / ikrar grubun önünde, inanç önderinin (dede veya baba) huzurunda verilir. İkrar verme bir bakıma orada bulunanlarla yapılan bir tür sözleşmedir. Sözleşmenin iki tarafı bulunmaktadır; yola giren birey (talip) ve yolu sürdürmekte olan sosyal grup (ikrarlı grup). İkrar /söz veren birey sözünde durmadığı zaman, içinde bulunduğu grup tarafından yargılamayı baştan kabul eder. Yargılanma Ayın-i Cem'de "meydan" da (Dar-ı Mansur' da) gerçekleştirilir. Yargılama sonucunda verilen cezalar uygulanır ve cezalı olduğu sürece izlenir.

Düşkünlük sisteminin kaynaklarını "İmam Cafer Buyruğu" olarak bilinen ve kısaca "Buyruk" adı verilen metinlerde bulmak mümkündür. Buyruklar öz olarak aynı olmakla birlikte ayrıntılarda ve ifade tarzında farklılıklar gösterirler.

Buyruklarda sufinin/talibin davranışlarını belirleyen "üç sünnet ve yedi farz" dan bahsedilmiştir.⁶ Bunlara uymayanlar düşkün olarak kabul edilmiş ve verilecek cezalar belirlenmiştir. Yaptırımın gerekçesi ikrarda verilen sözlere (ahlak ilkelerine ve yolun esaslarına) uymamaktır. Sünnetten düşenler uyarılıyor, nefisini yenmesi için küçük cezalar veriliyor.

Farzdan düşenlere verilen cezalar Buyruklarda kısmen farklıdır. Burada Hacı Bektaş Nüshası esas alınacaktır. Bu nüsha incelendiğinde farzların sayısı

artıkça verilen cezaların ağırlaştığı görülür. Örneğin birinci farzdan düşene (sır saklamayana) üç tarik (değnek) vurulması 9 akçe alınması öngörülmüşken, yedinci farzdan düşene (musahibine sahip çıkmayana) 47 tarik vurma ve 123 akçe para cezası öngörülmüştür.

Hata yapanlardan alınan para cezası farklı yerlere dağılmaktadır; "Üçüncü farzdan düşene dokuz tarik urup on bir akçe gazilere ve yedi akçe halifeye ve onaltı akçe Hacı Bektaş'a alalar." ifadesi yer almaktadır.⁷ (Üçüncü farz tövbe etmekte. Yani hata yapıp da tövbe etmeyenlere bu ceza verilmektedir.)

Ceza kesilen paralar gazilere, halifeye (sorumlu mürit) ve Hacı Bektaş Dergahına verilmek üzere alınmaktadır. Böylece ceza dayanışmaya, yardımlaşmaya inkan tanınmaktadır. Bu dağıtımda en fazla Dergaha, sonra gazilere ve en az da halifeye pay ayrılmaktadır. Hacı Bektaş Dergahının merkezi rolü burada ortaya çıkmaktadır.

Bektaşî önderi merhum Bedri Noyan konuyu şöyle açıklamıştır: Eğer bir talip bir farzdan düşerse, suçunu gizlerse, öztür dileyip erenlerden medet istemezse düşkün olur. Bu kişi bir süre sonra dönüp gelirse ve af dilerse artık gruba kabul edilebilmesi için mal-mülkünü dağıtmak zorundadır. Bu durum, "Ya başa ya mala" "Gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı dönenin canı" anlayışına uygundur. Bu koşul çok ağır olduğu için cemaat üyesi her

(6) Üç Sünnet: 1. Dilinden Tevhit kelimesini, Allah'ın kelamını eksik etmemek 2. Kalbinden şüpheli, kin ve kibri uzaklaştırmak, kıskançlık etmemek, kimseye düşmanlık yapmamak 3. Yola gönülden bağlı olmak Yedi Farz: 1. Sır saklamak 2. Candan geçip Haktan geçmemek 3. Tövbe etmek 4. Birlik içinde olmak 5. Mürebbisine itaat etmek, özünü ona açmak 6. Kuşak kuşanmak, hırka ve taç giymek 7. Musahip tutmak. Geleneksel metinler sünnetten ve farzdan düşenlere verilen cezaları şöyle ifade etmektedirler:

"Birinci sünnetten düşen talibi, görgüsüne koyasınız, nasıl hizmet ederse onunla kabul edesiniz. İkinci sünnetten düşen talibe üç sırdeste varasınız. Üç akçe niyaz alasınız. Birini halifeye ikisini gazilere veresiniz. Üçüncü sünnetten düşen talibe, beş sırdeste varasınız. Beş akçe niyaz alasınız. Üç akçesini gazilere, ikisini halifeye veresiniz." (Buyruk, İsmail Nüshası: s. 114)

(7) Buyruk, Buyruk, Der. Sefer Aytikin, Emek Yay., Ankara, 1958, s.2. (İçinde Hacı Bektaş Nüshası: s.246.)

(5) İşıktaç, a.g.e., s.43.

şeyini açıkça ortaya koymakta, tövbe etmekte, verilen cezayı benimsemektedir. Bunun aksi olursa grup disiplini sağlanamaz, yolun erdemi ortaya konmaz. Talip talip olarak kalmak istiyorsa meydana çıkıp günahını temizlemek zorundadır. "Eğer talip günahını temizlemez, meydana gelmezse o talip "gerçeğin kanlısı" sayılır. Cemiyete konulmaz."⁸ (Noyan, 1995:219).

Görüldüğü gibi her suç mutlaka bir yaptırımla karşılanmaktadır. Bu yaptırımlar genellikle uyarma, sopa (tarik) vurma, para cezasıdır. Bunların dışında belli bir süre grubun dışında tutma, sürekli dışlama (yol düşkünlü) cezaları vardır. Cezanın ağırlığı suçun ağırlığı ile ilişkilidir.

Alevi-Bektaşî yolunda şu kural çok nettir; yola girmek için kimse ikna edilmez ya da zorlanmaz. Her şey kişinin kendi rızasıyla olur. Bu yaklaşım Kur'an'ın özüne uygundur.⁹

Mürşit ikrar töreninde üç defa sorar; "Bir kimsenin baskısıyla mı, kendi rızanla mı geldin? Bu yol demirden leblebidir, ateşten gömlektir, gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı, dönenin canı." İsterse meydana terk edebileceğini telkin eder. Buna rağmen kişi ısrarlıysa ve koşulları uygunsa yola kabul edilir. Daha sonra kuralları ihlal ederlerse grup üyelerinin ve mürşidin verdiği cezaya razı olur.

Buyruğa göre gönül yıkmak düşkünlük nedenidir. Gönül yıkanlar hatalarını tamir etmedikçe, mürşitlerin kabul etmemeleri, mürşitleri kabul etse bile taliplerin kabul etmemeleri istenmektedir. "Ve dahi bir sūfi bir sūfinin hatırın yıkıp

incitse ol yıktığı hatırı yapmayınca, ol sūfiyi mürşit ve ustaz ve pir ve rehber ve mürebbi kabul etmesin eğer bunlar kabul ederse sūfiler kabul etmeyecekler." (Buyruk, İzmir Nüshası, 1958:134). Tasavvufta gönül yıkmamanın özel bir anlamı vardır. Çünkü gönül Hakk'ın tecelli ettiği, taht kurduğu yerdir. Yunus bunu çok özlü bir şekilde söyler: "Gönül Çalabın tahtı / Çalap gönüle baktı / İki cihan bedbahtı / Kim gönül yıkar ise".

Mürşit hata yaptığı zaman talibin onu uarması önerilmektedir. "Ve dahi bir rehber günah etse, talip anı görüp sen bu işi niçin ettin deyü yol ile kor eymese kör varıcılığı olur. Zira imam temiz olmayınca cemaatin namazı dürtüst değildir."¹⁰ Grup üyeleri kölece bir bağımlılık içinde değildirlir. Mürşid de olsa yolun gereğini yerine getirmezse grup tarafından uyarılması istenmektedir. Bu durum grup inisiyatifini geliştirmekte ve oto-kontrolü sağlamaktadır.

Alevi-Bektaşî gruplarında diğer dışa kapalı gruplarda olduğu gibi, "biz" ve "öteki" ayırımı çok önemsenir. "Biz" olmanın temel koşullarından biri "öteki"nin olması ve arada tarihsel tartışmaların yaşanmış olmasıdır. Böylece grup kendi içinde dayanışmasını yükseletirken "öteki" ile ilişkilerin asgariye indirilmesi sağlanır. Buyruklarda yabancılarla (Sünnilerle) ilişkilerin asgariye indirilmesi ve kız-alınım verilmemesi istenir. "Yabancıya" kız vermek yaptırımla karşılaşmak demektir. Bu yaptırım bir süre "düşkün" bırakma (grup dışında bırakma) veya sürekli düşkünlüktür.

Düşkünlük sistemi insanın hata yapabileceği gerçeğinden hareketle oluş-

turulmuştur. Bir Buyruktaki "Kul hatasız olmaz, hata tevbesiz olmaz." der.¹¹ Suçu açığa vurma ve tövbe etmek yol ehlinde beklenen bir tutumdur. Böylece kişinin kendini bilmesi, kusurunu gizlememesi ve bir daha yapmamak üzere söz verebilmesi amaçlanmıştır.

Yargılama sadece dünyada olup biten bir iş değildir, göksel bir boyutu da vardır. Hatta yargılamayı yapan cemrenleri göksel olanın yeryüzündeki temsilcisi gibidir. Bu nedenle yargılama çok dikkatli yapılan, sorumluluğu yüksek bir işler.

"Cemde hüküm Pirindir. Ve şefaahak ceminindir."¹²

Bu hükme göre yargılamada mürşit makamı merkezi bir role sahiptir. Çünkü mürşit karar verme makamıdır, cemrenleri bağışlanmasını isteyerek cezayı azaltabilir, fakat kararı geleneğe bağlı olarak mürşit verir. Mürşidin sünneti, farzı, bunlardan düşkün olma halinde pâk olmak için verilecek cezayı bilmesi gerekir. Ceza acı vermek, utandırmak, onu suçlu olarak damgalamak yerine günahlarından arındırmak, pâk etmek için verilir. Böylece hata eden isterse ilk ikrar verdiği gibi saf ve temiz olabilir, kendini böyle hissedebilir. Hata yapan tövbe edip cezasını çektikten sonra, resmi hukuk sisteminde olduğu gibi etiketlenmez, suçlu olarak görülmez.

UYGULAMADAKİ DÜŞKÜNLÜK KURUMU

Düşkünlük kurumu ikrarlı Alevi-Bektaşî gruplarında uygulanmaktadır. Esas olarak grup içi ilişkileri, ahlaki

davranışları belli esaslara bağlamış olması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Geleneksel yol gösterici metin olan Buyruk'larda konu sistemli verilmemesi ve suçların tanımlamaları ve yaptırımlar zaman içinde yeni koşullar açısından tartışılır hale geldiği için yörelere, topluluklara göre farklılıklar oluşmuştur. Bunu gidermek için inanç önderleri konuyu güncelleştirmeye çalışırlar. Düşkünlüğün kurallarını gösteren metinler (ahitnameler) hazırlanır. Burada ele alacağımız Ahitnameler böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur.

Ahitname Örneği

Burada incelenecek ilk Ahitname¹³, 1969 yılında toplanan Uluğbey'li 10 rehber tarafından kaleme alınmış, Seyyit Battal Gazi'yi temsil eden mürşit tarafından onaylanmış ve 1994 yılına kadar uygulanmıştır. Toplam 24 maddeden oluşan ve 2 sayfa olan bu Ahitname belli suçlara verilecek cezaları ve bazı esasları ifade etmektedir.

1969 Ahitnamesi Alevi-Bektaşî topluluklarının temel ilkesi olan Edeb (Eline-Diline-Beline sahip olma) ilkesine aykırı olan suçları öncelikle belirtmiştir. Bu suçları kategorilere ayırırsak;

1. Elle işlenen suçlar: Hırsızlık, cinayet
2. Dille işlenen suçlar: İftira, yalan yere şahitlik, küfür, hakaret, sebepsiz yemin etme
3. Belle işlenen suçlar: Zina, zinayı teşvik
4. Diğer: Dışarıya (yabancıya) kız verme, kumar ya da kumarı teşvik.

(8) Menakıb-ı Şeyh Safi, Der. Bedri Noyan, 1995.

(9) "Dinde zorlama yoktur." (Bakara, 256).

"Resulüm! Biz onların söylediklerini daha iyi biliyoruz. Sen onları zorlayan biri değilsin. Onun için azabından korkanlara Kur'an'la öğüt ver" (Kaf, 45).

(10) Buyruk, Hacı Bektaş Nüshası, 1958, s. 219.

(11) (Şeyh Safi Buyruğu: 10.5). Erdebilli Şeyh Safi ve Buyruğu, Der. Mehmet Yaman, İstanbul, 1994, s. 103.

(12) Buyruk, 1958, s. 66.

(13) Adli geçen Ahitname'nin benzeri Bektaşîlerin Dede Babası merhum Doç. Dr. Bedri Noyan tarafından I. Uluslararası Türk Folklor Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur. Noyan bu Ahitnamenin Battal Gazi Dergahı'na bağlı Bektaşî topluluklarının (Eskişehir, Seyyit Gazi, Uluğbey, Nazilli) mürşitlerinin onak hazırladıkları bir metin olduğunu belirtir.

1969 tarihli Ahitnamede yer alan bazı suçlar ve cezalar şöyledir:

Kasten adam öldürme; Yol düşkünlüğü. (Yani grubun dışına çıkarılması, sosyal ilişkilerin asgariye indirilmesi).

Zina suçu; 5 sene düşkünlük, 100-500 lira para cezası, 80 değnek. (Üç ceza türü: Belli bir süre grup dışına çıkarma, para cezası, bedensel ceza)

Eşinin zina etmesi: 5 yıl düşkünlük.

Hırsızlık; 2 sene düşkünlük, malın bedelini ödedikten sonra malın 1/4'ü para cezası.

İftira; 1 sene düşkünlük, 25-200 lira para cezası.

Kumar oynama: 1 yıl düşkünlük.

Mürşidin kararlarına uymama: 1 yıl düşkünlük.

Ahitname'de ayrıca bazı suçlar ve bunların yaptırımları belirtilmiştir;

"Suçsuz yere nefsinin hükmü ile karısını boşayanlar ve başka bir kadınla evlendikten sonra boşandığı karısı ile temasta bulunanlar beş sene düşkün, vaktine göre (500) liraya kadar ceza verilir. Boşandığı kadınla hiç bir talip bir araya gelmediği gibi erkânda da bulunamazlar."

"Mecburiyet olmadıkça menfaat gözeterek kızını rızasıyla zahide verenlere beş sene düşkünlük cezası verilir. Kızı alan damat ikrara bent olursa ceza kalkar." (Yani damat Bektaşî olursa kayınpederin düşkünlüğü kalkıyor)

Rehberlerin hata yapması halinde (kumar oynaması ya da aşırı sarhoş olmaları halinde) mürşit tarafından cezalandırılırlar. Bir rehber düşkünlük cezası aldığı halde bir talibi gruba alırsa bu rehber mürşit tarafından cezalandırılır. Bu ceza talibin cezası kadardır.

Burada konunun anlaşılması bakımından grup içi hiyerarşiyi ifade etmek

gerekir. Uluğbey kasabasında Bektaşîlerin en üst statüdeki inanç önderi "mürşit" olarak isimlendirilir. Mürşit geçmişte Eskişehir'deki Seyyit Battal Gazi Dergahı'ndan gelmiştir. Yaşlanınca rehberler arasından mürşit seçilmesini istemiş. Rehber ise talibe yol gösteren onu eğiten, yetiştiren inanç önderidir. Uluğbey'de her rehberin kendine bağlı ikrarlı bir grubu vardır. Grupların büyüklüğü rehberlerin özelliklerine göre değişmektedir. Rehberine bağlı olan ikrar vermiş, yola girmiş kişiye de -erkek veya kadın- "talip", talipler grubuna da "taliban" denir.

Mürşit rehberleri, rehberler talipleri sorgudan geçirir, hatalarına göre cezalarını verir. Ceza ve bağışlama Ayini Cemde bulunan grubun rızasıyla olur, hükmü mürşit verir. Grup olayın niteliğine göre iddia, savunma ve jüri konumunda mürşit ise yargıç konumundadır.

Geleneksel bir tutum olarak ceza alanlarla ilişkiler asgariye indirilir. Ahitname bunu şöyle ifade eder; "Düşkünlük cezası alan taliplerle ve erkâna gelmeyen, sebepsiz erkânı terk eden talibanla mecburiyet olmadıkça ülfet ve ünsiyet edilmez."

Cezalardan elde edilen paranın nasıl harcanacağı belirlenmiştir; "Cezalardan tahsil olunan paraların üçte biri Seyyit Battal Gazi dergahına, üçte biri Veli Baba dergahına ve üçte biri arkasında halef bırakmayıp ölen fakir taliplerin hizmetine harcamak için rehberine teslim edilir."

Ahitname rehberlerin ayda bir toplanmasını şarta bağlayarak şu ifadelerle sona erer; "Biz aşağıda isimleri yazılı Rehberan yukarıda yirmi dört madde halinde tespit edilen Ahitnameyi Erenler yolunun selâmeti bakımından aynen tatbik etmeyi Mürşidimiz huzurunda kabul ve imza eyledik."

Eskişehir'de bulunan Seyyit Battal Gazi Dergahı mürşidi Ahitname'nin altına şu notu düşerek imzalamış;

"Bu Ahitname mündericatinin uygulanması tarafımdan incelenerek kabul ve tasdik olundu. 10/01/1969"

Ahitname esas olarak, ikrarında durmayan yani "Eline-beline-dilince sahip olmayan" talip ve rehberlere yöneliktir. Ahitname'de "Hukuk işlerinde "zahiri mahkeme"ye baş vurmak rehberler ve talipler için suç" olarak kabul edilmiştir. Bu geleneksel bir kuraldır ve grubun sorunlarını kendi içinde çözmeye iradesini göstermektedir.

"Zahide" yani "yabancıya" kız verme yasağının konması sayıca az olan topluluğun zaman içinde asimilasyona karşı aldığı bir önlemdir. Bu birçok etnik grupta gözlenmektedir.

Rehberin düşkünlüğüne mürşit karar verir ve düşkünlüğü kalkıncaya kadar talipleri başka bir rehberine teslim edilir. Burada grubun dağılması, yolun bozulmaması amaçlanmıştır. Rehber yol düşkünlüğü olursa ya da vefat ederse grup içinden bir rehber seçilir.

Uluğbey Bektaşîleri 10.01.1969 tarihli bu ahitnameden sonra 12.08.1994 tarihli bir ahitname daha hazırladılar. Üç ay sonra (20.11.1994) ilk ikisini dikkate alarak yeni bir ahitname yaparlar.

Uluğbey kasabası mürşidi ve dokuz rehberin birlikte hazırladıkları ve imzalandıkları Ahitname mürşit tarafından fotokopi yapılarak rehberlere sunulmuştur. Bu sunuşun formu ve ifadeler analiz açısından önemlidir. Bu nedenle aynen ahyorum;

"Sayın Rehber ...

Uluğbey Kasabamız Mürşid ve Rehberleri olarak 20.11.1994 tarihinde

yaptığımız toplantıda hepimizin rıza ve gönül birliği ile aldığımız kararlara dair AHITNAME on bir sayfa olarak ekte sunulmuştur.

Ahitnamemizde geçen hususlara uyacağımıza dair verdiğimiz söz birliğini zedelemeyen tarikatımızın disiplini, gelenek ve göreneğini yaşatacağımıza inancım tam olarak huzuru kalple size takdim ettim.

Gelin canlar bir olalım iri olalım diri olalım.

Sevgilerimle."

Uluğbey Kasabası

Bektaşî Tarikatı Mürşidi

(İmza)

Kararların rıza ve gönül birliği ile alınması, bunların tarikatın disiplini, gelenek -göreneğini yaşatmak için uygulanması gereğinin hatırlatılması anlamlıdır. Hacı Bektaş Veli'ye ait özdeyiş de (bir olalım, iri olalım, diri olalım) grubun genel amacını yansıtmaktadır. Mürşidin kendilerini "Bektaşî Tarikatı" olarak tanımlaması da dikkate değerdir.

Ahitname şu başlıkla başlamaktadır; "Seyyit Veli Baba Sultan Dergahı -Uluğbey Kasabası Bektaşî Tarikatı Mürşitlik Devri ve Ahitname".

Başlangıçta Ahitname'nin daha önce uygulanan iki ahitnameden yararlanarak hazırlandığı ve onları geçersiz kıldığı belirtilmektedir. Ahitnamenin hazırlanışında yararlanılan kaynaklar belirtilmiştir. Bunlar kendi ifadeleriyle; "Kur'an'ı azimüşan, mütevatür hadisler, tarikatın kurucusu Hz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı, Gaybiye ve Kelamat'ı, Ayniy'ye, Şerh-i Besmele adlı eserleri ve 'Tarikat süreç ve geleceğidir".

Amaç hölümünde birlik, beraberlik şuurlu pekiştirmek, talipler arasındaki gönül birliği, tarikat usul birliğini ve

disiplinini sağlamak vb. gibi amaç cümleleri yer almaktadır. Aynı zamanda İslâm dini ve "Yol"un ilişkisi belirtilmektedir.¹⁴

İkinci sayfada "Ahitname" yer almaktadır. Ahitname şu bölümlerden oluşmaktadır (Bu sıralama bize aittir);

1. Rehberlerin izleyeceği yöntemler ve verecekleri cezalar
2. "Ehlibeyt Muhibbi" nin özellikleri
3. On iki büyük günah (Kur'an ayetlerine göre)
4. Suçlar ve günahlar (Kur'an ayetlerine göre)
5. Suçlar ve Cezalar (Tarikata göre)
6. Sonuç kısmı.

Bu bölümlerin içerikleri kısaltılarak verilmiştir :

Birinci bölümde rehberlerin izleyeceği yaklaşımlar ve hata yaptıklarında alacakları cezalar açıklanmaktadır. Müşavere başlığı altında her ay rehberlerin toplanması istenmektedir. Bu toplantıda rehberler veya talipler arasında veya kasabanın sosyal, ekonomik, kültürel, hak ve hukuk konusunda doğan sorunların konuşulması ve karara varılması gereği açıklanmaktadır. "Katılmayan rehberlere tembih cezası verilir".

Mürşidin başkanlığında oluşan rehberler kurulu rehberlerin kendi arasında ve rehberlerle talipler arasında doğan sorunları karara bağlar.

Bir talip rehberine hakarete bulunmuş, küs ve dargın olarak ölmüş ise, başka bir rehberle ikrar vermemiş ise, bunun hizmeti görülmez. Bu hizmeti gören rehber olursa 6 ay veya 1 yıl yorgunluk cezası verilir.

(14) Bu bölümü aynen aktarmakta yarar vardır; "... Biz Ehlibeyt yolunun talipleriyiz, İslâm bir bütündür. İslâm'da çeşitli yollar asla yoktur. Biz Allah'ın ve Resulullah'ın emirleri ile Ehlibeyt yolunun talipleriyiz. İslâm'ın cimriliklerini Kur'an'dan, açıklamalarını ise Ehlibeyt'ten ve Ehlibeyt nesil hak İmam Aleyhisselamın ilimlerinden alınız. Bizi hor ve hakir görenlere de Kur'an'da 109'ncü Kâfirun Sûresi ile yanıt verir sükut ederiz."

Rehberlerden biri Hakk'a yürürse taliplerinin hizmetleri mürşid ya da onun tayin edeceği rehber tarafından görülür.

Resmi nikahı olmayan evlilerin ikrarı alınmaz, bu kişiler ceme giremezler. Aksine hareket eden rehberlere zina suçundaki ceza uygulanır. (1 veya 5 yıl düşkün)

Mazereti olmadan kardeşlerin cem'ine gelmeyen talibe ihtar cezası verilir. Tekrarında 150.000TL. para cezası verilir. Aynı ceza mürşidin haberi olmadan cemden ayrılan talibe de verilir.

Bir rehber talibin suçunu bildiği halde talibin yolunu yürütemez, yürütürse rehberlere 2 milyon TL para cezası verilir.

Mürşidini tanımayan rehber ve talibin kesin olarak Muhammet Ali divanında yol hakkı yoktur. (Bu yol düşkünlü demektir)

Rehber ve taliban Muhammet-Ali Cem'inin ahkâmına, usulüne uyar, aksi halde tembih edilir, tekrarında bir üst ceza verilir.

Düşkün olan rehberlere ve talibe ikrar sahibi talipler selam vermezler. Ticari ilişkide bulunmazlar. Ülfet etmezler. (Burada suçluya toplumsal baskı uygulanmaktadır.)

"Kumar, aşırı sarhoşluk ve uyuşturucu kullananlar Kur'an'ı Azimüşan'ca Cenabı Allah'ü Te'ala tarafından günahkarlık kabul edilmiş ve yasaklanmıştır." (Maide Suresi 90-91. Ayet, Bakara Suresi 219. Ayet) Bu suç işleyen rehber ve talibe önce tembih, tekrarında para cezası, yine tekrarında düşkünlik cezası verilir. (Burada cezaların miktarları belirtilmemiş.)

Rehber ve talip nikahlı eşi üstüne evlenemez, eşine kuma getiremez. Evlenen olursa yoldan düşkün olur.

İkrarlı iken kocası ölen bir kadın zahid ile evlenirse erkâna alınmaz ve öldüğü zaman dârî çekilmez. (Zahid burada "yabancı" yani Sünni anlamındadır.)

Bir rehberin korusundaki talipler arasındaki küskünlük barıştırılmadan kurban yenmez. Suçlu görülen talibe ceza verilir. Erkândan çıkarılır.

Düşkün olan rehber ve taliplerin isimleri suç unsuru ile birlikte diğer rehberlere duyurulur.

1994 Ahitnamesi'nin ikinci bölümünde "Ehlibeyt Muhibbi" başlığı altında yol ehlinin nitelikleri Kur'an ayetlerine dayanarak veriliyor.

Ahitname'nin 3. bölümünde "On İki Büyük Günah" yer almaktadır. Yine bu günahlar Kur'an'daki ayetlere dayandırılmıştır.¹⁵

4.bölümde 12 büyük günahın dışındaki "Suçlar ve Günahlar" başlığında verilmiş. Burada ellinin üstünde suç ya da günah vardır ve hepsi Kur'an'daki ayetlerle ilişkilendirilmiş. Örneğin "Yalan yere yemin etmek"; Bakara Sûresi 224-227. Ayetler, Riya-kârlık etmek; Enfal Sûresi 47. Ayet, Bölücülük etmek; Hicr Sûresi 90-94. Ayetler vb.

5.bölümde "Suçlar ve Cezalar" başlığı altında daha önce sözü edilen ve Kur'an'da ayetlerle gösterilen On iki Büyük Günah ve diğer suçlara karşılık verilecek cezalar gösterilmiştir. Bu cezalar, tembih, ihtar, para cezası, kısa

sürelî düşkünlik, yoldan düşkünlik biçimindedir. 1969 Ahitnamesi'nden farklı olarak değnek vurma cezası yer almamaktadır.

Burada Ahitname'de yer alan bazı suçlar ve cezalar belirtilecektir:

Cana kıymak: Tarikat cezasının her yılına (1) milyon lira para cezası. (Düşkünlik ve para cezası)

Zina ve zinaya teşebbüs: Sabit görüldüğünde (5) yıl, şüpheli halinde (1) yıl düşkünlik cezası verilir.

Ahde vefasızlık: Yoldan düşkünlüktür. (Bu ceza görüldüğü gibi çok ağırdır. Ahde vefasızlık yola sahip olmamak, yolu benimsememek anlamında algılanmış olabilir.)

Yetim malı yeme: (2) yıl yorgunluk.

Ölçüyü tam ölçmeme: (2) yıl yorgunluk.

Hakkında tam bilgi sahip olmadığı şeyin ardına düşme: 300.000TL. para cezası.

Allah'la beraber başka ilah edinme: Yoldan düşkün.

Ana ve babaya iyilik etmeme: Tembih ve ihtar. Devamında 500.000TL para cezası.

Akrabaya, yolda kalmışa, yoksula haklarını vermeme: 150.000 TL. para cezası.

Elini boynuna bağlayıp cimrilik etme: İhtar.

İnkâr, hıyanet: Allah'ı, Peygamberi, Ehlibeyt'i, 12 İmamı, 4 Kitabı, Mürşid ve Rehberi inkâr eden yoldan düşkün.

Yalancılık ve yalan şahitlik: (3) ay düşkün.

Kin: Tembih, ihtar.

Kibir: Tembih, ihtar.

Komşu hakkına saygısızlık: Tembih.

(15) Bu günahlar ; 1. Kasten adam öldürme, 2. Zina, 3. Ahde vefasızlık, 4. Yetim malı yeme, 5. Ölçüyü tam ölçmemek, 6. Hakkında tam bilgi sahip olmadığı şeyin ardına düşmek, 7. Yeryüzünde kibir ve azamete yürümek, 8. Allah'la beraber başka ilah edinme, 9. Ana ve babaya iyilik etmemek, 10. Akrabaya, yolda kalmışa, yoksula haklarını vermeme, 11. Elini boynuna bağlayıp cimri olmak, 12. Münker; kötülük, çirkinlik, terslik, güzeli iyiyi görmemek. Bu büyük günahların hepsi en az bir ayetle ilişkilendirilmiş. Örneğin kasten adam öldürme Nisa Sûresi 92,93,94. Ayetler, Maide Sûresi 27,31,32. Ayetler.

İsraf etmek: Tembih
 Fitne-Fesat: 300.000 TL. para cezası.
 Zan ve gıybet: 3 ay düşkün.
 Ribacılık (Faizcilik, emeksiz para kazanma): 300.000 TL. para cezası.
 Hırsızlık: 2 sene düşkün.
 Doğal dengeyi bozma: 1 sene düşkün.
 Haset, çekememezlik: 150.000 TL. para cezası.
 Kahkaha: Tembih, ihtar, tekrarında para cezası.
 Maskaralık: Tembih, ihtar, tekrarında para cezası.
 Vefasızlık ve ihanet: İhtar.
 Günahsız kadınları zinahlıkla suçlamak: 6 ay düşkünlik, 2 milyon para cezası.
 Kıskançlık, hak tanımamak, duymazlık, bozgunculuk, çıkarıcılık: 150.000 TL para cezası.
 Yalan yere yemin etmek: 300.000 TL para cezası.
 Darbetmek: 300.000 TL para cezası, tekrarında 3 ay düşkünlik.
 Emanete hıyanet: 150.000 TL para cezası.
 Entrika: 300.000 TL para cezası.
 Riyakârlık: İhtar, 150.000 TL para cezası.
 İftira etmek: 3 ay düşkünlik, 300.000 TL para cezası.
 Küfür: Tembih, ihtar.
 Gördüğünü örtmeyen, görmediğini söyleyen: Tembih, ihtar, 150.000 TL para cezası. (Doğru şahitlik bunun dışındadır)
 Gizli sırrı açıklamak: 150.000 TL para cezası. Tekrarı halinde aldığı cezanın iki katı.
 Üzerine düşen görevi yapmayan: İhtar ve duruma göre para cezası.
 İnat etme: 150.000 TL para cezası.

Büyüğe hürmet, küçüğe sevgi göstermeyen: Tembih.
 Söz birliğinden çıkan: 50.000 TL para cezası.
 Kibirleşmek: 3 ay düşkünlik.
 Ayn-i Cem kardeşlerinin hakkına muti olmazsa, bu hakkı vermezse: Tembih, ihtar.
 Özüni rehberine vermezse: Tembih, ihtar.

Bu bölümde bundan sonra ceza türleri açıklanmaktadır. Bunlar sırasına göre, 1. Mürşitten özür dilemek 2. Tembih (paylama) 3. İhtar 4. Para cezası (50.000 TL ile 300.000 TL arasında değişir. 5. Düşkünlik cezaları 6. Yoldan düşkünlik.

Verilen ceza ile ıslah olmayan rehber ve talibe bir üst ceza uygulanır. Rehber ve taliplerden alınan para cezaları mürşid huzurunda tutulan kayıt defterine kaydedilir. Bu paralar ikrar vermiş ve arkasından yardım görmeyen ve mali durumu çok zayıf olan taliblerin ölümü halinde cenaze, hatiminde, kırkında ve yılında yapılacak zaruri ihtiyaçlarında harcama yapılır.

Sonuç bölümünde Ahitname'yi hazırlayan ve imzalayan mürşit ve 9 rehber ortak olarak şunları belirtmişlerdir; 21.11.1994'de kabul edilen bu Ahitname'nin 10.01.1969 ve 12.08.1994 tarihli Ahitnameleri geçersiz kıldığı, amacın tarikata yeni katılan talibana, eski talip ve rehberlere, tarikat disiplini hatırlatmak olduğu, tarikatın 700 yıldan beri süregelen disiplini ve sırrını hatırlatmaktan ve bunun kendilerine de nasip olmasından dolayı mutlu olduklarını, Ahitnamede belirtilen kurallara uyacaklarını, kayırma ve kollama yapmayacaklarını, tarikatın geleceğine gölge düşürmeyeceklerini, gönül birliği içinde olacaklarını beyan etmişlerdir.

KARŞILAŞTIRMA

1994 Ahitnamesi'nde geleneksel bir ceza olan "Değnek vurma" (tarik/sırdeste) cezası kaldırılmıştır. Buna karşılık ihtar, para cezası, kısa süreli grup dışına çıkarma ve yol düşkünlüğü korunmuştur.

1994 Ahitnamesi'nde 1969'a göre cezalarda genel bir hafifletme söz konusudur. Örneğin;

İftira etmek: 3 ay düşkünlik, 300.000 TL para cezası. 1969 Ahitnamesinde iftira edenlere 1 sene düşkünlik, 25-200 lira arası para cezası yer alıyor.

Hırsızlık: 2 sene düşkün. 1969 Ahitnamesi'nde ise 2 yıl düşkünlüğün dışında çalınan malın bedelinin sahibine ödenmesi ve malın değerinin dörtte biri para cezası öngörülmüştür.

Küfür: Tembih, ihtar. 1969 Ahitnamesi'nde 100 TL para cezası öngörülmüştür.

1969 Ahitnamesinde bulunan bazı hükümler 1994 Ahitnamesi'nde yer almıyor. Örneğin "Mecburiyet olmadıkça menfaat gözeterek kızını rızasıyla zahide verenlere beş sene düşkünlik cezası verilir. Kızı alan damat ikrara bent olursa ceza kalker." biçimindeki hüküm 1994'de yer almıyor. Bu değişen şartlarda -büyük kentlerde, yurt dışında-Bektaşî olmayanlarla yapılan evliliklerin önüne geçilemediğinden kaynaklanabilir. 1969'da yer alan "Hukuk işlerinde zahiri mahkemeye baş vurma rehberler ve talipler için suçtur." hükmü de 1994'de yer almıyor. Bu, grup içi sorunların örf hukuk ile çözümü devam ederken, grubun inisiyatifini aşan sorunlarda (adam öldürme, arazi anlaşmazlığı vb.) resmi hukuka başvurma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır.

Karısını boşayanlar ve başka bir kadınla evlendikten sonra boşandığı karısı ile temasta bulunanlar zina yapmış

sayılır. Bu gibilere zina cezası uygulanır. (1969'da bu suçun cezası "beş sene düşkün, vaktine göre (500) liraya kadar ceza verilir. Boşandığı kadınla hiç bir talip bir araya gelmediği gibi erkânda da bulunamazlar" biçimindeydi.)

1994 Ahitnamesi konular bakımından çok kapsamlı. Toplam 11 sayfa, çok sayıda maddeden ve beş bölümden oluşmaktadır. Oysa 1969 Ahitnamesi 2 sayfa olup 24 maddeden ibarettir. 1994 Ahitnamesi'nde suçlar Kur'an'a dayanılmakta ve böylece Bektaşîliğin Kur'an'ı hayata geçirmek için geliştirilen tasavvufi bir tarikat olduğu mesajı verilmektedir.

Son Ahitname'de ekolojik sisteme /doğal çevreye ilişkin suç ve cezası da belirlenmiştir. "Doğal dengeyi bozma: 1 sene düşkün." Bir yıl toplum dışı bırakılması az değil, ancak suç tanımlanmadığı için belirsizlik söz konusu.

1994 Ahitnamesi'nde bazı suçlar açık olarak tanımlanmadığı için belirsizlik içeriyor. Örneğin:

Kahkaha: Tembih, ihtar, tekrarında para cezası. Bu ceza çok açık değil. Nerede kahkaha atılmayacak, Cem de mi, sohbet toplantısında mı, hiçbir yerde mi?

Vefasızlık ve ihanet: İhtar. Kime karşı vefasızlık, ihanet hangi düzeyde? Bunlar açık değil. Oysa aynı Ahitname'de ahde vefasızlık yol düşkünlüğü kabul ediliyor.

Münafıklık: 300.000 TL para cezası. Münafıklığın ölçüsü nedir? Kişi ne yaparsa münafık olur? Bunlar belli değil.

Ahlak kurallarına uymamak: İhtar. Bu da genel bir söylem. Hangi davranış ahlaka aykırıdır belirlenmesi gerekir.

1994 Ahitnamesi 1969 Ahitnamesi'ne göre çok daha kapsamlı, gerekçeleri, suçun kaynakları üzerinde daha çok çalışılmış bir hukuk metnidir. Ancak

bazı suçlar tanımlanmadığı için tereddüt uyanmaktadır. Bu Ahitname suç-ceza ilişkisi dışında rehberlerin tutumları, talip-rehber ilişkisi üzerine esasları da belirlemiştir.

SONUÇ

Bildirinin kanıtlamak istediği hipotezleri hatırlayarak veriler ışığında değerlendirelim.

1. Düşkünlük kurumu bir örf hukuku modelidir. Örf hukukun genel özellikleri düşkünlük kurumunda da bulunmaktadır.

1. Düşkünlük kurumu bir örf hukuku modelidir. Çünkü düşkünlük kurumu geleneksel, eskidir ve süreklidir. Eskidir, kesin tarihi bilinmemektedir. Sürekli; en azından organize dini grup niteliği gösteren Alevi-Bektaşilerde süreklilik arz etmektedir. Normlar, yaptırımlar zamana ve grubun özelliğine göre kısmen değişse de düşkünlük kurumu sürekli. Süreklilik özelliği yaşamsaldır. Kurumun sürekliliği öncelikle grubun varlığına, sonra grubun ihtiyacı karşılıyor olmasına bağlıdır.

Düşkünlük kurumu uygulandığı gruplarda genel kabul görmektedir. Yani yaptırımı içeren bu geleneğin grup üyeleri için gerekli, bağlayıcı ve işlevsel olduğu hakkında ortak bir inanç vardır. Düşkünlük kurumu insan ilişkilerini düzenler, adaleti merkeze alarak sorunları çözümler. Düşkünlük kurumu da diğer örf hukukları gibi hukuksal yaptırım içerir. Yaptırımın kaynağı grup, uygulayıcısı inanç önderi ve grubun kanaat önderleri konumunda olan erkek veya kadın olsun yetişkinlerdir.

Düşkünlük kurumu örf hukukunun özelliklerini ("genel", "soyut", "objektif" ve "süreklilik") önemli ölçüde yansıtmaktadır. Düşkünlük kurumunda da genel ifadelerle suç tanımlaması yapılır

ve yaptırımı karara bağlar. Örneğin: "Ölçüyü tam ölçmem: (2) yıl yorgunluk" (Yorgunluk: Gruptan geçici uzaklaştırma).

Buradaki genel olma özelliği tüm ıkrarlı gruplarda oluşuyla ve aynı zamanda grubun tüm üyelerine uygulanmasıyla da ilgilidir.

Talip hata yaparsa rehberler yargılama sonunda karar verir. Rehberler hata yaparsa mürşit tarafından cezalandırılırlar. Bu ceza talibin cezası kadardır. Rehberi yargılayan mürşit hata yaparsa onun durumu Dergaha (Örneğimizde Seyyit Battal Gazi Dergahına, diğer gruplarda Hacı Bektaş Dergahına veya Ocak önderlerine) havale edilir. Buradaki hukuksal hiyerarşi tarikat dilinde şöyle ifade edilir; "El ele-el Hakka".

Normlar ayrıntılarıyla tanımlanmadan ifade edilmiştir. Bu anlamda soyut kabul edilebilir. Örneğin:

"Hakkında tam bilgi sahip olmadığı şeyin ardına düşme davranışı: 300.000 TL para cezası".

"Münafıklık: 300.000 TL. para cezası."

"Gördüğünü örtmeyen, görmediğini söyleyen: Tembih, ihtar, 150.000 TL para cezası".

"Ahde vefasızlık: Yoldan düşkündür." (yani sürekli grup dışında kalma, dışlanma).

Bu örf hukuku "objektif" olarak kabul edilebilir mi? Genel anlamda değil ancak grubun değerler sistemi içinde "objektif"tir. Adaleti eşit bir şekilde sağlama kaygısı objektif olma özelliğini desteklemektedir.

Sonuç cümlesi: Örf hukukunun genel özellikleri Alevi-Bektaşî düşkünlük kurumunda önemli ölçüde vardır.

2. Örf hukuku pozitif hukuka nasıl kaynaklık edebiliyorsa bir örf hukuku

olan düşkünlük kurumu da kısmen de olsa pozitif hukuka kaynaklık edebilir.

Düşkünlük sistemi insanın hata yapabileceği gerçeğinden hareketle oluşturulmuştur. Geleneksel metin olan Buyrukta "Kul hatasız olmaz, hata tevbesiz olmaz." der Suçu açığa vurmamak ve tövbe etmek yol ehlinden beklenen bir tutumdur. Bu takdirde cezası hafifletilir. Bu durum pozitif hukukta da vardır. Düşkünlük sistemi içinde hata yapanlar bunu gizlemeden açıklarlarsa, pişman olurlarsa, kurallara uyacağını taahhüt ederse daha az yaptırımla karşılaşır. Bundan daha önemlisi içinde bulunduğu grupla ilişkileri devam eder, sosyal dışlanmaya maruz kalmaz. Bu anlayış örf hukuku olan düşkünlük kurumunun bireyi gruba / topluma yeniden kazanma anlayışının, insan merkezli bir felsefenin bir sonucudur. Bu yaklaşım pozitif hukuk için de bir model olabilir.

Suç teorileri göstermiştir ki, bir kişi küçük bir suç işlese ve suçlansa, yargılansa, hukukun ve toplumun gözünde o artık suçludur. Etiketlendirme Kuramına (Labeling Theory) göre, toplumun suç olarak tanımladığı davranışı gösteren kişi suçlu olarak kabul edilir ve etiketlenir. Eğer birincil suçları işleyenler yani küçük hatalar yapanlar yakalanır ve kamuoyuna suçlu olarak duyurulurlarsa, aşağılama süreci başlar, alınan ceza ile bu süreç devam eder. Kişi cezasını çektiği halde toplum tarafından "suçlu" olarak algılanmaya/etiketlenmeye devam eder. Suçlu olarak tanımlanan kişi de kendisini artık dışlanmış bir suçlu olarak görür. Bu, yeni suçlar işlenmesini kolaylaştırır. Üstelik bu etiketlendirme sosyal sınıf kategorilerine göre değişmektedir. Aynı suçu işledikleri halde alt sosyal sınıf üyeleri suçlu olarak etiketlenirken, üst sosyal sınıf üyeleri suçlu olarak etiketlenmezler.

Örf hukukuna dayanan düşkünlük sisteminde suçlunun arınması, topluma yeniden kazandırılması söz konusudur. Gelişmiş toplumlarda kısmen etkili olan ve çeşitli örgütlerin üzerinde yoğunlaştığı suçluyu topluma kazandırma çalışmaları, düşkünlük sistemi içinde grup tarafından yapılmaktadır.

Ayrıca düşkünlük sisteminde kişinin statüsüne, sosyal sınıf konumuna göre ayırım yapılmamaktadır. Mürşit dahil herkes aynı yaptırımlarla karşılaşmaktadır. Öyle görünüyor ki, endüstri öncesi tarım toplumlarına ait bu örf hukuku, suç işleyen topluma kazanma ve eşitlik sağlama bakımından endüstri toplumlarına özgü modern hukuktan daha işlevseldir.

KAYNAKÇA

- Bal, Hüseyin, Hukuk Sosyolojisi, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2007.
- Bilge, Necip, Hukuk Başlangıcı, Turhan Kitapevi, Ankara, 1996.
- Buyruk, Der. Sefer AYTEKİN, Emek Yay., Ankara, 1958.
- Erdebili Şeyh Safi ve Buyruğu, Der. Mehmet Yaman, İstanbul, 1994.
- Işıktaç, Yasemin, Örf ve Âdet Hukuku, Alkım Yay., 1997.
- Menakıb-ı Şeyh Safi, Der. Bedri Noyan, 1995.
- Levy-Bruhl Henri, Hukuk Sosyolojisi, İletişim Yay., 1991.
- Tanyol, Cahit, Sosyolojik Açından Din Ahlak Laiklik ve Politika, Okat Yay., İstanbul, 1970.
- Topçuoğlu, Hâmede, Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Işın Yay. Ankara, 1984.